

Список використаних джерел

1. Беляев В.И. Педагогика А.С. Макаренко : традиции и новаторство / В.И. Беляев. – М. : Издательство МНЭПУ, 2000. – 224 с.
2. Блауберг И.В. Становление и сущность системного подхода / И.В. Блауберг, Э.Г. Юдин. – М. : Наука, 1973.
3. Ващенко Т.Г. Методологічні підходи А.С. Макаренка до дослідження педагогічних явищ / Т.Г. Ващенко // Педагогіка і психологія. – 1996. – №1. – С. 25-29.
4. Макаренко А.С. заявление в Центральный институт организаторов народного просвещения / А.С. Макаренко // Пед. соч. : В 8 т. – Т. 1. – М. : Педагогика, 1983. – С. 8-11.
5. Макаренко А.С. О воспитании / А.С. Макаренко // Пед. соч.: В 8 т. – Т. 1. – М. : Педагогика, 1983. – С. 12-13.
6. Макаренко А.С. Опыт образовательной работы в Полтавской трудовой колонии им. М. Горького / А.С. Макаренко // Пед. соч. : В 8 т. – Т. 1. – М. : Педагогика, 1983. – С. 18-24.

The article analyzes the epistemological approach as a tool for searching the scientific and pedagogical knowledge and improving teaching and educational activities. On the basis of analysis of the categories of «approach», «methodological approach» and taking into account the theoretical propositions of philosophical and pedagogical anthropology, the specificity of this approach to pedagogy has been determined. The aim of the article is to determine on the basis of logical and epistemological approach to the analysis of existing pedagogical knowledge about education, account its characteristics and determine the essential elements of the communication of knowledge. The implementation of the epistemological function in educational research allows to select the theoretical and methodological bases of research.

Keywords: epistemological function, research, knowledge, person, education phenomenon, on approach.

УДК 37.011.32(477.8)

Косило Х.М.

Kosylo Kh.

ІДЕЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТВОРЧОСТІ Г. ВРЕЦЬОНИ

THE IDEAS OF STUDENTS' NATIONAL EDUCATION IN PEDAGOGICAL CREATIVITY OF H. VRETSONA

На матеріалі науково-теоретичних праць Г. Врецьони, автор розкриває ідеї національного виховання школярів та висвітлює шляхи активізації національного відродження Галичини в педагогічній теорії і практиці у другій половині XIX століття. Педагогічні погляди Г. Врецьони перегукуються і знаходять своє підтвердження у працях українських педагогів О.В. Духновича та К.Д. Ушинського, що ефективно вплинуло на розвиток національного шкільництва.

Педагогічні ідеї Григорія Захаровича формувалися за принципом народності, у відповідності до потреб і специфічних особливостей української нації. Саме освіта і добре виховання молодого покоління, на його переконання, – надійний національний фундамент народу і досягти цього можна шляхом плекання національного самопізнання, формуючи таким чином, почуття приналежності масі, яке називають національним почуттям. Піднімаючи загальнолюдські базові принципи і розглядаючи мову, як ключ до забезпечення дитиною пізнання світу, віри свого народу, родинної етики й моралі, Г. Врецьона робить ставку на школу як важливий чинник національного відродження. Саме враховуючи морально, інтелектуально і фізично розвинуту національно свідому особистість, школа, разом із сім'єю, церквою, громадою, призвана готувати її до життя, формувати активну життєву позицію, закладаючи підвалини патріотизму і національного духу.

Ключові слова: національне виховання, школа, культура, народність, освіта, традиції.

Національно-культурне відродження та активізація пошуків у педагогічній теорії й практиці у другій половині XIX ст. характеризується підвищенням інтересу у розробці

наукових основ національної школи і виховання. Яскравим свідченням впливу ідей національно-культурного відродження на розвиток педагогічної думки стала поява у другій половині XIX ст. праць українських педагогів О.В. Духновича та К.Д. Ушинського, що мали вирішальний вплив на розробку ідей про розвиток національного шкільництва, яке на їх думку повинно базуватися на народності виховання. «Принцип народності полягає в тому, що система освіти в кожній країні має будуватися у відповідності з потребами, специфічними особливостями даної країни» [8, с. 101-103]. Тому вони вимагали створення школи, доступної для народу, керованої народом, яка задовольняє інтереси народу, виражає дух і особливості національної культури. Дидактично-методичні питання педагогіки трактувалися у контексті демократичних гуманістичних принципів європейської педагогіки.

На думку О.В. Духновича: «саме освіта і добре виховання підростаючого покоління – то надійний національний фундамент народу» [6, с. 26].

Мета статті полягає у розкритті ідей національного виховання шкільної молоді Галичини у педагогічних поглядах Г. Врецьона, що стали провідними віхами при визначенні головних напрямів створення національної школи. Аналізуючи наукові праці європейських вчених, Г. Врецьона, Є. Загарський, К. Кахнекевич, О. Партицький, О. Барвінський намагаються визначити шляхи реалізації наукових ідей у педагогічну практику тогочасної школи. Зокрема Г. Врецьона визначав педагогіку, як «... науку, котра подає нам правила і закони після котрих дається звершити всестороннє вихованє чоловіка; тую отже науку зовемо педагогікою або наукою о вихованю» [11, с. 6].

Вивчаючи розвиток школи і педагогічні погляди на систему освіти Г. Врецьона доходить висновку, що в основу української школи з ідеалом вільної людини і необхідності поставити розроблену Ж. Руссо систему вільного виховання. У матеріалах педагогічної преси того часу все більше утверджуються ідеї національного відродження українців. Саме вони є провідними при визначенні головних національних напрямів створення школи, яка має відповідати потребам практичного життя і національним інтересам українців» [3, с. 169-170]. Як освітній діяч Г. Врецьона вносить великий вклад у розвиток науково-теоретичної думки єдиної української народної школи.

Організацію навчально-виховного процесу в школі він вбачав у поглядах Гербарта, викладених у серії статей «Воспитаюча наука», де Г. Врецьона доводить, що школа із школи навчання має стати школою виховання. З цією метою потрібно, щоб усі вчителі вивчали нову педагогіку, щоб була єдність школи, церкви і родини для однієї мети: виховати чесних і характерних людей. Слід забезпечити наступність між народною школою і фаховими, середніми та вищими народними школами. Метою навчання має бути убагороднення, ушляхетнення духу. Для цього необхідно зацікавлювати дітей до навчання, необхідний відповідний підбір матеріалу, через який подаємо дітям моральні чесноти. «На добру методу при кожній науці кладемо найбільшу вагу, бо лише через ню доходимо до цілі найкоротшою й найпевнішою дорогою» – писав Г. Врецьона. Піддаючи аналізу історичний досвід виховання у статті «Новомодні основи виховання» він вказує, що крім чотирьох основ, на яких оперуються ідеали доброго виховання (національний, родинний, гуманітарний і християнський ідеали) в нові часи виступає нова основа свободи, котра мала би статись розв'язкою великого культурного процесу століття: свободи в індивідуальному і національному розвитку, свободи праці, свободи навчання і совісті» [2, с. 145]. Принцип національності на думку Г. Врецьона, слід розглядати як засіб виховання. На його переконання, національне виховання є безперечно «вихованням і воспитанєм», яке зріла народність плекає в справедливій мірі. «Тут головне треба плекати і зміцнювати чесноти нації чи народу, а усувати і поборювати національні пороки одідичені по предках» [2, с. 148]. Таким чином, під національністю Г. Врецьона розуміє поняття суті життя народу і всього, що його характеризує і відзначає. Народність – писав він, – «складається з двох «первісток», а саме із всього, що виростало з природної основи з фізичною конечністю, і з того, що на основі вродженого роздобуто при сприянні власної

волі через обставини життя. У цих двох випадках маємо справу з історією нації і то так, як представляється в національних поглядах, почуттях і стремліннях, традиціях і звичаях, в релігії і мові, звичаях і нормах домашнього і суспільного життя». Саме з цих елементів сформується національне виховання, яке має на меті повний національний характер і всі національні чесноти слід плекати далі до їх повного утвердження. Для досягнення такої мети обов'язково слід плекати національне самопізнання і національний світогляд, щоб вирости почуття приналежності масі, яке називається національним почуттям» [2, с. 169-170].

На сторінках тогочасної преси висловлювалися думки про патріотичне значення гуманітарної освіти, що лише вона «формує дух людини, бо впливає на розум і почуття однаково». Наголошується, що дитина, яка закінчує школу, і одержала моральне виховання, все це зберегла, зрозуміла і згідно з ним в житті поступала» [12, с. 43].

Деяко пізніше аналогічної позиції у духовному вихованні молоді дотримується директор Долинської гімназії Михайло Пачовський. Свої думки з питань національного виховання він найбільш повно виклав у популярній брошурі «Замітки до науки руської мови в середніх школах» (Львів, 1898, 48 с.). Опираючись на загальнолюдські базові принципи, і розглядаючи мову як ключ до збагачення дитиною пізнання світу, віри свого народу, родинної етики й моралі, роблячи ставку на школу, як важливий чинник національного відродження, М. Пачовський закликав до створення народних і середніх шкіл, оскільки лише вони єдині «ставлять кріпку твердиню для захисту національного життя в будучності народу» [12, с. 43].

У відозві від 26 березня 1884 р., підписаній головою В. Ільницьким та секретарем К. Кахникевичем, наголошується, що Педагогічне товариство думає передовсім звернути увагу на народну школу, щоб будову просвіти загалу починати знизу. Саме у ній сформульовано першу в історії галицького шкільництва програму побудови національної школи в краї, яка передбачала боротьбу за те «щоб кожна громада мала народну школу і кожна українська дитина змогла використати своє право на освіту» [10, с. 45].

У відозві йшлося, що «школа народна має бути народною в повному значенні цього слова, вона має обов'язок виховувати дітей в душі національному». А так як матерна мова є самотнім і найпевнішим засобом подати дитині в найлегший спосіб поживу духовну, то стоїмо лише за національним вихованням, а всіякі інші змагання вважаємо пустими, безхосенними і розвій духовний спиняючими експериментами» [10, с. 50].

Метою народної школи має бути моральний, інтелектуальний і фізичний розвиток школярів.

Тому, продовжуючи розвиток чеснот, закладених в сім'ї, школа має ввести дитину в історію свого народу, щоб вона одержала уяву про духовні багатства нації, не була чужою в рідному краї, але почувала себе у ньому щасливою як вдома. «І якщо школа пов'яже все національне з його всіма обставинами життя, то з допомогою цього плекає вона і внутрішні сили дітей і утримує їх при похвальних звичаях і традиціях батьків. Національний момент виявляється потім як інтегральна частина виховання для гуманності, виховання для життя в суспільстві» [2, с. 145].

Засобами національно-патріотичного виховання є не лише пізнання родинного краю, його устрою, історії, але й приклади любові вітчизни з біблійної історії, всесвітньої історії і родинного краю та пригадування безчисленних і великих добродійств, які дитина отримує від родинного краю.

Правильно поставлене національно-патріотичне виховання, на думку дослідника, переконує вихованця, що любов до родинного краю і взагалі до вітчизни цілком виключає ненависть і погорду до інших народів, бо ці низькі почуття є нехристиянськими. Бог наділив кожному народність своїми дарами і кожна народність має ними тішитися і їх вірно плекати, остерегаючись при тому всякої несправедливості щодо інших народностей.

Національна освіта і виховання визнавалися головним гарантом успіху в національній боротьбі українців. А існуючі школи виховували псевдопатріотизм, не вчили молодь любити

свій народ, поважати його традиції і на них будувати майбутнє. Тому нам треба виявляти здібних українських дітей і виховувати їх в гімназіях і бурсах «найстараннішим національним вихованням, щоб з них не пропав для народу ніхто, щоб для них всіх вітчизна і її добро були «вертепом навколо якого обертались би їх думки» [6, с. 205].

Аналіз джерельної бази дає підстави стверджувати, що розвиток педагогічних ідей, вироблення теоретичних засад національної школи і виховання педагогами Галичини здійснювалися не тільки під впливом розвитку педагогічної науки в західноєвропейських державах, але й в контексті і під впливом розвитку педагогічної думки в Наддніпрянській Україні.

Твори Шевченка за кілька років спричинили переворот світогляду, наступило національне освідомлення, що охопило загал учителів та учнів. Творчість Кобзаря із галицького рутенця сформувала свідомого українця з виразним національним обличчям. Українська молодь, працюючи в галицьких школах з патріотично налаштованими поляками, відчувала під впливом Кобзаря великий підйом і бадьорість духу. Вона проти польського світогляду ставила свій світогляд, проти минулого поляків ставила своє національне минуле, проти літературних творів польських корифеїв ставила твори свого корифея. Культ Шевченка виявився в поширенні його творів, вивченні і поширенні української літературної мови, богослужіннями в пам'ять поета і проведеннями вечорів в його честь.

З вимогою відкривати школи з рідною мовою навчання виступали П. Куліш, М. Драгоманов, Б. Грінченко, за власні кошти створювали українські школи В. Лесевич, Г. Закревський та інші прогресивні діячі. З цього приводу В. Антонович підкреслював, що освіта народу має відбуватися «на власних національних основах» [1, с. 214]. Практична діяльність переконала М. Драгоманова в тому, що вчитель має добре знати «теорію народного елемента в педагогіці, народну мову, словесність, історію» [7, с. 157].

Головна різниця в становищі українців, що жили по різні сторони кордону, що розшматовував Україну між Австрією і Росією, полягала у тому, що галичани, маючи конституційні права, могли теоретично і практично працювати над розвитком ідеї національного шкільництва, а наддніпрянці, проживаючи в умовах абсолютизму, були позбавлені права на практичну діяльність і всі їхні спроби створити українську школу безпощадно переслідувалися царським урядом. Тому вони активно допомагали галичанам-українцям у пошуках шляхів побудови національного шкільництва.

Аналіз педагогічних праць дозволяє виділити основні принципи становлення і розбудови національної школи, які утвердилися в поглядах галицьких педагогів другої половини XIX століття: народність, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізація і демократизація навчально-виховного процесу. Школа має бути загальнодоступною забезпечуючи навчання дітей рідною мовою. Виховуючи морально, інтелектуально і фізично розвинуту, національно свідому особистість, вона має готувати її до життя, формувати активну життєву позицію, організовуючи свою діяльність на засадах співпраці з сім'єю, церквою, громадою. «Національний характер виховної роботи в національній школі передбачає з раннього віку через мову і культуру прилученням дітей до духовного життя українців, вихованням в сім'ї і в школі на народних традиціях, цілеспрямованістю у формуванні характеру учнів, вихованням поваги до людей іншої національності і інших віросповідань, опорою наукової педагогіки на здобутки народної педагогіки, виховний досвід і мудрість народу» [3, с. 123].

Отже, що програма розбудови національної школи, розроблена галицькими педагогами другої половини XIX ст., хоча і являлася до певної міри декларативною і не окреслювала конкретних шляхів для запровадження її на галицькому ґрунті, коли конституційно гарантовані права українців блокувалися польським керівництвом краю, однак вона, була значним досягненням педагогічної думки й послужила основою для цілеспрямованої роботи по розвитку теорії і практики національного шкільництва у послідуєчі роки.

Список використаних джерел

1. Антонович В. Про козацькі часи на Україні / В. Антонович. – К., 1991. – С. 214.
2. Врецьона Г. Новомодніи основи виховання / Г. Врецьона // Шкільна часопись. – 1886. – Ч. 19-20. – С. 145.
3. Врецьона Г. Новомодніи основи виховання / Г. Врецьона // Шкільна часопись. – 1886. – Ч. 22. – С. 169-170.
4. Виховуймо найчисленнішу народну інтелігенцію // Прапор. – 1899. – Ч. 7. – С. 205.
5. Драгоманов М. Літературно-публіцистичні статті. – Т. 2. – К., 1970. – С. 157.
6. Кахнікевич К. Школа а житте / К. Кахнікевич // Шкільна часопись. – 1886. – Ч. 4. – С. 26.
7. Студинський К. Кориспенденція Якова Головацького / К. Студинський // Записки НТШ, Т. VIII. – Львів, 1895. – С. 74.
8. Ушинський К.Д. Про народність у громадському вихованні / К.Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори. – Т. 1. – К., 1983. – С. 100-103.
9. Шкільна часопись. – 1882. – Ч. 13-14. – С. 16.
10. Шкільна часопись. – 1881. – С. 50.
11. Шкільна часопись. – 1884. – С. 50.
12. Ціль шкіл народних // Учитель. – 1869. – Ч. 11. – С. 43.

On the basis of scientific and theoretical works of H. Vretsona the author identifies the ideas of national education of pupils and highlights the ways of activating the search of national appearance in pedagogical theory and practice of Halychyna in the second half of the XIX century. Pedagogical views of Vretsona found their affirmation in the works of Ukrainian pedagogues such as O. Dukhnovych and K. Ushynsky, hence they influenced the development of national schooling.

Pedagogical ideas of Grygoriy Zakharovych were formed on the principle of nationalism in accordance to the needs and peculiarities of the Ukrainian nation. According to him, schooling and education of the young generation should be considered a reliable basis of the nation; it is possible to gain it through the improvement of national self-knowledge and it shapes the national feelings. H. Vretsona insisted on schooling as an important factor of national revival raising general principles and recognizing a language as a key to enrich child's knowledge of the world, faith in his nation, family ethics and morality.

School as well as family, religion, community has to prepare a moral, intelligent and physically developed person for life and to form an active life position through the basis of patriotism and national spirit.

Key words: national education, school, culture, folk, traditions, education.

УДК 37.017.4(477)

Кучинська І.О.

Kutchynska I.

КЛЮЧОВІ ПОЗИЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО ФОРМУВАННЯ МОЛОДІ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

POSITIONS OF YOUTH PUBLIC FORMING IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

У статті обґрунтовано ключові позиції громадянського формування молоді у вищій школі. Зацентовано увагу педагогічної громади на можливих варіантах формування громадянських ціннісних орієнтирів в умовах сьогодення. Виокремлено основні якості науково-педагогічного працівника у громадянсько-виховній діяльності та орієнтири, які повинні домінувати у формуванні громадянської свідомості студентської молоді. Доведено, що з патріотизмом органічно поєдну-